

**Jakov Jelinčić – Nella Lonza, *Statuta Communis Duorum Castrorum* =
Statut Dvigradske općine: Početak 15. stoljeća,
Pazin – Kanfanar: Državni Arhiv u Pazinu, 2007., 358 str.**

Najnovije je izdanje *Statuta Dvigradske općine* tvrdo uvezano u korice velikog formata (23,5 × 33 cm) na kojima je otisnuta fotografija uveza u koji je rukopis *Statuta* umetnut 1930. godine u Veneciji. Tim je izdanjem najavljena edicija *Kolana od statuti* kao dio projekta Državnog arhiva u Pazinu, a koja će obuhvatiti sve statute gradskih zajednica s prostora današnje Istarske županije. Dvigrad je u *Kolani* izabran kao prvi(a) komun(a) kojemu(kojoj) je statut priređen za objavljivanje iz jednoga gotovo romantičnog razloga. Riječ je o jedinom statutu koji je nadživio simbiozu grada Dvigrada i njegovih stanovnika – Dvegrajaca. Grad su, naime, u 17. stoljeću njegovi stanovnici zbog kužnih epidemija napustili – grad je od tih vremena mrtav. No, duh je mrtvog Dvigrada i danas preko Dvegrajaca u Kanfanaru živ i zahvaljujući inicijativi upravo »Udruge za očuvanje i promociju naslijeđa *Dvegrajci*« i njezina predsjednika Antona Medena, Jakov Jelinčić je već 1998. god. započeo rad na tekstu *Statuta*. Taj je rad, evo, rezultirao izdanjem koje će biti temeljnim obrascem sviju sljedećih statuta serije *Kolana od statuti*.

Gotovo pa poštujući tiskarske boje srednjovjekovnih kodeksa i petnaestostoljetnih prvotisaka, izdavač je s priređivačima *Statuta* odabrao i koristio crvenu i crnu boju kako bi jasno odijelio prijepis (crveni) od prijevoda (crni) *Statuta* (koji se nalaze na suprotnim stranicama), potom je iste boje koristio i za kazala pojmova (u latinskom su dijelu kazala slova crvena, a hrvatska crna) i na kraju je ostavio crvenima i latinske dijelove naslova sažetaka na različitim jezicima. Takvim je rasporedom podjele temeljnih boja dosegnuta uporabna praktičnost, ali i postignut estetski užitak čitanja. Supostavljanjem, pak, prijepisa i prijevoda izbjegnuto je naporno listanje teksta u potrazi za prijevodom ili pak prijepisom što je, također, za svaku pohvalu. Izdanje osim prijepisa i prijevoda *Statuta* pruža stručnoj, ali i ostaloj (mahom amaterskoj), javnosti na uvid »Preslike izvornika« u boji naravne veličine na papiru bijele boje i znatno više kvalitete. I ta se odluka izdavača i priređivača *Statuta* pokazala praktičnom jer je uz estetski dojam omogućeno i olakšano lociranje stranica faksimila. Stranice *Statuta* na preslikama imaju vlastitu folijaciju i paginaciju. No, preslika se *Statuta* nalazi i na CD-u upakiranom u prozirnu PVC košuljicu na unutarnjem dijelu stražnje korice. Preslika je na CD-u snimljena u dva dokumenta: u jednom za kritičko izdanje pripreman latinski tekst i u drugom dokumentu talijanski, vjerojatno sedamnaestostoljetni, prijevod. O praktičnosti koju pruža digitalni zapis *Statuta* svima kojima struka nalaže da se njime bave ne treba trošiti riječi.

Prava vrijednost *Statuta*, ipak, nije u lijepoj tiskarskoj vanjštini već u njegovu sadržaju. *Statut* započinje kazalom sadržaja (str. 5), popisom kratica (6) i predgovorom (7 – 9) urednice Tajane Ujčić. Uvodni se dio sastoji od rukopisno-analitičkih, povijesnih i povijesno-pravnih studija Jakova Jelinčića (11 – 18), Slavena Bertoše (19 – 31) i Nelle Lonze (33 – 64). Nosivi se dio izdanja *Statuta* sastoji od preslika izvornika (65 – 180) i supostavljenim tekstovima transkripcije i prijevoda te dodacima i bilješkama (181 – 310). Pomagala čine završni dio teksta *Statuta* i sastoje se od stvarnog kazala, kazala mjesta, kazala osoba i kazala svetih imena (311 – 341), sve dvojezično – latinskim i hrvatskim jezikom. Na kraju su sažetci na talijanskom, engleskom, njemačkom, francuskom i slovenskom jeziku (343 – 352), potom popis korištenih izvora i literature (353 – 356) i na samomu kraju zahvala urednice Tajane Ujčić (358).

»Predgovor« je Tajani Ujčić poslužio da čitateljima pruži osnovne informacije o začetku i ostvarenju projekta *Kolana od statuti* kao i o željenoj svrsi tog projekta: da se radom na *Kolani* ispune »preduvjeti za proučavanje sličnosti i razlika statuta gradova, općina, kaštela i feudalnih dobara« kako bi na kraju poslužila za komparativnu studiju »o povijesti, statutarnom pravu i jeziku statuta« i za usporedbu »sa statutima iz drugih hrvatskih područja te slovenskog dijela Istre i Italije« (8).

U tekstu se »Osnovna obilježja dvigradskog statuta« Jakova Jelinčića pružaju primarne obavijesti o *Statutu Dvigradske općine* čiji se stariji prijepis na latinskom jeziku nalazi u Državnom arhivu u Pazinu (signatura: HR-DAPA-424, Zbirka statuta, knj. 4) dok se mlađi, talijanski prijevod, nalazi u Knjižnici Državnog arhiva u Trstu – *Biblioteca di Archivio di Stato di Trieste* (inventarna oznaka: CA 734). Latinski kodeks, koji se početkom 20. stoljeća nalazio u arhivu u osnutku pri Zemaljskom saboru markgrofovije Istre u Poreču, premješten je u Pokrajinsku knjižnicu u Puli da bi za vrijeme Drugog svjetskog rata bio odnesen u Italiju. Godine 1949. vraćen je u zemlju i pohranjen u Rijeci, i tek je 1991. bio prebačen u Državni arhiv u Pazinu. Od izvorna 63 pergamentska lista nedostaje njih 6 (fol. 1, 2, 4, 11, 45 i 50). Pisan je knjižnom goticom bolonjskog tipa, s crvenim naslovima i pokojim ornamentom, čime ga Jelinčić datira na početak 15. stoljeća. Datacija se, pak, talijanskog prijepisa ne može sa sigurnošću utvrditi, premda Jelinčić predlaže 17. stoljeće kao vrijeme njegova nastanka. Taj rukopis sadrži 68 folija od kojih je jednom rukom pisano prvih 65, a preostale je, točnije kazalo (fol. 66 – 68), pisala druga osoba 1787. god. u Kanfanaru. U značajkama jezika i pisma autor ističe nazočnost brojnih gramatičkih pogrešaka u latinskoj verziji teksta te ukratko izlaže i objašnjava načela priređivanja teksta za objavljivanje. Priređivačke je zahvate na području transkripcije prilagodio »Pravilima o izdavanju građe« koja je priredio Jakov Stipišić, a po čemu ovo izdanje *Statuta Dvigradske općine* odudara od prethodne, doslovne verzije Mirka Zjačića objavljene u *Vjesniku Historijskog arhiva u Rijeci* 6 – 7 (1961. – 1962.). Na kraju teksta autor je

uz redaktorske oznake pružio svima zainteresiranima za komparativna istraživanja na uvid usporednu tablicu sličnosti glava Dvigradskog, Buzetskog, Oportalskog i Vodnjanskog statuta.

Sljedeće je poglavlje naslova »Dvigrad i njegovo područje – povijesni pregled« priredio Slaven Bertoša. Tekst je tog poglavlja u cjelini oslonjen na postojeće vrlo skromne rezultate historiografija (hrvatske, talijanske i slovenske), koje se bave poviješću Istre, te dijelom i na neobjavljena vrela. Premda je autoru bila nakana i zadatak obuhvatiti samo prostor srednjovjekovnoga i ranomodernog Dvigrada, on je svojim pregledom povijesti tog grada i njegova područja proširio saznanja bitna za ukupno razumijevanje povijesti Istre. Ocrtavajući povijesni kontekst nastanka, života i nestanka Dvigrada kao gradske zajednice, autor je pružio sažet pregled opće povijesti grada, od njegovih prapovijesnih početaka pa sve do njegova simbolična kraja 1714. god. kada je tabernakul crkve sv. Sofije prenesen u Kanfanar. Samo ime grada objašnjava postojanjem dvaju kaštela u bliskom susjedstvu: *Monte Castello* ili *Moncastello*, dakle, kaštel koji predstavljaju današnje ruševine Dvigrada, te *Castel Parentino* koji se nalazio na desnoj strani Limske drage i koji je nestao još u srednjem vijeku. U rimsko je vrijeme Dvigrad dio puljskog agera, a od 11. je stoljeća postao poprištem sukoba akvilejskih patrijarha, porečkih biskupa, grofova Goričkih i Mlečana, često mijenjajući gospodara. Tijekom rata akvilejskog patrijarha s austrijskim vojvodama, Dvigrad je došao pod vlast Mletačke Republike 1414. godine i ostao je pod njom do njezine propasti. Na dio teksta o doseljavanju i sukobima useljenika sa starosjedilačkim stanovništvom na dvigradskom ozemlju tijekom 16. i dijelom 17. st. nastavlja se kratak prikaz dvigradske antroponimije jer je iz takvih podataka moguće prepoznati i etničku strukturu stanovništva.

Pravno-povijesni je uvodni tekst Nelle Lonze »Pravna baština Dvigradskog statuta« namijenjen onima »kojima je statutarno pravo nepoznati krajobraz i nesiguran teren«, a koji bi željeli »krenuti tim izazovnim putem« (33). Ona se također osvrnula na problem datacije *Statuta Dvigradske općine*, te s obzirom na najstariji sačuvani prijepis iz o. 1413. godine, nastanak *Statuta* smješta okvirno u kraj 14. ili početak 15. stoljeća. U nastavku je autorica teksta koristeći odredbe *Statuta* opisala ustroj dvigradske vlasti u kasnom srednjem vijeku pri čemu je osobito zanimljiva »zatvorenost« Vijeća, koja je bila uobičajena u velikim mediteranskim komunalnim zajednicama, ali je začudna za malobrojnu populaciju kakva je bila dvigradska zajednica. Zanimljivost se nalazi i u upravnom dijelu te zajednice jer je uredbom propisan četveromjesečni mandat viših dužnosnika, a glede bilježnika, ujedno i kancelara Dvigradske općine, određeno je da bude školovan i »nepri stran« stranac (mahom iz talijanskih krajeva). U dijelu o dvigradskoj svakidašnjici iz *Statuta* se saznaje da je Općina pomno nadzirala odnose sa strancima te da je Limski kanal bio područje od posebne važnosti za Dvigrad, ali i da su se štitila prava općeg vlasništva nad pašnjacima, pojilištima i šumama. U pot-

poglavlju o obiteljskim odnosima Lonza zaključuje da se u Statutu nalaze članci koji na uobičajen, ali i posve neočekivan način reguliraju takve odnose. Naime, odredba koja oduševljava i samu Lonzu jest ona kojom se mužu prepušta odluka o oprostima za nevjeru odbjeglij ženi i njezinu ljubavniku. U dijelovima teksta o nasljednom pravu i obveznom pravu autorica prepoznaje uobičajene pravne norme susjednih i mediteranskih zakonodavnih sustava, pa čak i tragove modela rimskog prava. Slijede zatim poglavlja o parničnom postupku i ovrši te opsežan prikaz »zločina i kazne« u *Statutu Dvigradske općine*. Kako je primjetna odsutnost usustavljenosti, pa i same logike u nekim glavama kaznenog prava, a znajući da je *Statut Dvigradske općine* nalik statutima Buzeta, Oprtlja i Vodnjana, odnosno da je najvjerojatnije potekao iz istog izvora, Lonza upozorava da pravne norme sadržane u *Statutu* mogu u značajnoj mjeri oudarati od društvene zbilje. Iako, dakle, odredbe kaznenog zakona *Statuta* sadrže čitav repertoar srednjovjekovnog kaznenog sustava pri čemu je naglasak na sprječavanju nasilja prijetnjom strogih kazni (amputacije, vješanja i spaljivanja), takve su se kazne vrlo rijetko izricale i izvršavale. U zaključnom dijelu studije Lonza se osvrće na vjerske blagdane s osobitim obzirom na glavnu zaštitnicu sv. Sofiju te na identitet samih Dvegrajaca koji se prepoznaje, primjerice, u odredbama o zajedničkim obvezama, ili kako Lonza osuvremenjujući pojmovnik ističe, »imigracijskim zakonima«, kao i u »poticajnoj stanogradnji« odstupanjem od načela *superficies solo cedit*, što je donekle posebnost Dvigrada. Tekst autorica završava s nekoliko napomena o uronjenosti *Statuta* u opću pravnu tradiciju Europe, naravno, s lokalnim osobitostima.

Istraživačima koji oslanjaju svoj rad na vrelima najvrjedniji je dio *Statuta* preslika izvornika koja slijedi. Otisnuta na visokokvalitetnom papiru s visokom rezolucijom snimaka, ona pruža iznimno dobar uvid, ne samo u tekst već i u ornamente i razne marginalne zabilješke. Takvim je tiskom omogućen rad ne samo pravnih povjesničara i povjesničara već i rad paleografa, kodikologa, povjesničara umjetnosti i, što je osobito važno, seminarske vježbe i rad profesora i studenata na izvornom materijalu. Takvu tvrdnju osnažuje cjelovit prijepis i prijevod rukopisa koji slijede, a s time je postalo izvrsno didaktičko sredstvo za učenje studenata, primjerice, paleografiji.

U dijelu knjige koji sa supostavljenom transkripcijom i prijevodom teksta *Statuta Dvigradske općine* latinski se tekst nalazi na lijevoj, a usporedni prijevod na hrvatskom jeziku na desnoj strani. Latinski je tekst popraćen bilješkama, u kojima se nalaze podatci koji pomažu njegovo razumijevanje, a na marginama su oznake folijacije rukopisa. Kod umetnute stranice talijanskog umjesto nedostajućeg latinskog kodeksa, označen je i broj lista paralelnog talijanskog rukopisa. Priređivači su i urednici, osobito Jakov Jelinčić, radeći na izvorniku uočili različitost oblika, neujednačenost grafije i jezične i pravopisne pogreške te je takve dijelove teksta (koji govore o onovremenom sustavu obrazovanja i stavu suvremenika prema jeziku) trebalo ujednačiti i prilagoditi modernim (Stipišićevim) pravilima o izdavanju gradiva. Ne smije se nikada smet-

nuti s uma da je čitanje starih rukopisa mukotrpan posao i da se redovito događa da zamor, osobito kod prepisivača (koji pripremajući tekst za kritičko izdanje moraju istovremeno na umu imati više različitih pravila transkripcije), prouzroči pogrešku. Svjesni te realnosti priređivačkog posla, izdavači su uvrštenjem preslika *Statuta* pružili mogućnost da svatko iščitava tekst, a dodavanjem digitalnih verzija latinskog i kasnijeg talijanskog primjerka mogućnost da ih se uspoređuje. Time su priređivači i izdavači *Statuta* pokazali da ne bježe od odgovornosti za svoje pogreške kojih je, iskreno, malo u usporedbi sa sličnim izdavačkim pothvatima. S obzirom na zahtjevnost posla s nebrojenim detaljima koje je trebalo razriješiti i uskladiti s pravilima o izdavanju izvornog gradiva, te pogreške, dakle, ne umanjuju važnost pothvata koji su autori i priređivači uspješno priveli kraju.

Dvojezično latinsko i hrvatsko (uključujući i talijanske pojmove iz nadopunjenih dijelova transkripcije) kazalo stvari, potom dvojezična kazala mjesta, osoba i kazala svetih imena *Statutu Dvigradske općine* omogućuju izvrstan prijam u širokoj, međunarodnoj, zajednici medijevista na što se savršeno nadovezuju i sažetci na nizu starosjedilačkih (talijanskom, njemačkom i slovenskom) i svjetskih (engleskom i francuskom) jezika. Iscrpan popis korištenih izvora i literature o Dvigradu i istarskoj društvenoj i pravnoj povijesti ostavlja široku mogućnost daljnjeg rada na tim segmentima prošlosti Poluotoka.

Srednjovjekovni statuti nezaobilazni su ostatci pravne i kulturne baštine odabranih naroda Europe. Oni su neiscrpan izvor vijesti o društvenom, vjerskom, političkom i gospodarskom uređenju zajednica koje su ih stvarale, pa je rad na njima ujedno i rad na prepoznavanju osobnih, ali i tuđih identiteta. Ako je suditi po prvom izdanju edicije *Kolane od Statuti*, hrvatska se pravna, ali i opća povijest u Istri, uvelike oslanja i, po svemu sudeći, oslanjat će se i u budućnosti na takav rad.

Ivan Jurković